

Motivacija srednjoškolske populacije za e-sudjelovanjem u javnoj raspravi o donošenju zakona

Irena Klepac Mustać*

Ivan Balabanić**

Lina Malek***

SAŽETAK

Dosadašnja istraživanja nad punoljetnim građanima Republike Hrvatske pokazuju da su građani slabo upoznati sa svojom mogućnošću sudjelovanja u e-savjetovanju, tj. postupku donošenja zakona u Republici Hrvatskoj. Prisutan je ubrzani rast informacijsko-komunikacijske tehnologije, ali se kao jedan od negativnih faktora koji utječe na postupak e-savjetovanja pokazuje njegovo slabo poznavanje. Recentna istraživanja nisu se bavila čimbenicima koji utječu na odluku srednjoškolske populacije za sudjelovanjem u postupku e-savjetovanja. Stoga se ovaj rad bavi analizom institucionalnih pokazatelja provedbe javnih savjetovanja i ispitivanjem čimbenika koji utječu na odluku srednjoškolske populacije o budućem sudjelovanju u e-savjetovanju prilikom donošenja zakona u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je provedeno u dvije faze. U prvoj fazi analizirana su službena izvješća Vlade Republike Hrvatske o provedenim savjetovanjima (2015. – 2022.) i izvješća Povjerenika za informiranje

*Irena Klepac Mustać, mag. iur., odvjetnica, doktorandica na Alma Mater Europaea University, Odvjetničko društvo Kamenar Milutin i Klepac Mustać, Rijeka; e-adresa: iklepac2000@yahoo.com

**Ivan Balabanić, izvanredni profesor, Institut za istraživanje migracija (vanjski suradnik na Sveučilištu Alma Mater Europe Maribor); e-adresa: ivan.balabanic@almamater.si

***Lina Malek, mag. comm., mag. croat., doktorandica na Fakultetu hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Kulturno – turistički centar Bistra, Bistra; e-adresa: lmalek@fhs.unizg.hr

o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama. Rezultati pokazuju da se broj savjetovanja u promatranom razdoblju povećava, ali da istodobno broj sudionika opada, pri čemu većina savjetovanja traje kraće od 30 dana. Unatoč visokoj razini digitalne povezanosti i rastu korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije te broju e-savjetovanja, nije zabilježen porast građanskog sudjelovanja u e-savjetovanjima. U drugoj fazi provedeno je anketno istraživanje među 239 učenika srednjih škola u Primorsko-goranskoj i Zadarskoj županiji tijekom svibnja i lipnja 2024. godine, s ciljem ispitivanja utjecaja formalnog obrazovanja roditelja, informatičke pismenosti, školske edukacije o građanskim pravima i motivacije srednjoškolske populacije kao čimbenika za spremnost učenika za uključivanje u e-savjetovanja. Analiza prikupljenih podataka provedena je primjenom hi-kvadrat testa, logističke regresije i T-testa nezavisnih uzoraka. Rezultati pokazuju da formalno obrazovanje roditelja značajno utječe na odluku učenika o sudjelovanju u e-savjetovanju, dok informatička pismenost nema statistički značajan utjecaj. Najvažniji čimbenik pokazala se školska edukacija o građanskim pravima, koja značajno povećava motivaciju učenika za sudjelovanje. Iako je motivacija učenika visoka, nije pronađena statistički značajna povezanost između motivacije i stvarne namjere sudjelovanja. Rezultati tako pokazuju da institucionalni i tehnološki preduvjeti za participaciju postoje, ali da su ključni problemi edukativne prirode te da su povezani s povjerenjem sudionika u proceduru/sustav. U tom se kontekstu građanska i medijska pismenost, koje se razvijaju formalnim obrazovanjem, pokazuju presudnom za razvoj aktivnog građanstva i povećanje uključivanja mladih u procese e-demokracije.

Ključne riječi: digitalna pismenost, e-savjetovanje, građanski odgoj, informacijsko-komunikacijska tehnologija, javno savjetovanje, srednjoškolska populacija

Uvod

Digitalna pismenost značajno oblikuje sposobnost pojedinaca da prepoznaju, procjenjuju i ispravno interpretiraju informacije (Hargittai, 2005; Belshaw, 2014). Pojam je u znanstvenoj literaturi popularizirao Paul Gilster (1997), koji ju je definirao kao „vještinu razumijevanja i korištenja informacija iz različitih digitalnih izvora”. Na tu osnovnu definiciju nadovezao se Eshet (2004: 95), razvijajući sveobuhvatan model digitalne pismenosti koji obuhvaća pet dimenzija: reproduktivnu, vizualno-fotografsku, granajuću, informacijsku i socijalno-digitalnu pismenost. Doprinos daje i Renee Hobbs (2010: 17), koja digitalnu pismenost povezuje s medijskom i informacijskom pismošću te naglašava važnost kritičkog mišljenja i analitičkog

pristupa digitalnim sadržajima. Nada Zgrabljic Rotar (2011: 49) smatra da je upravo medijska pismenost ključan čimbenik obrazovanja u razdoblju digitalne kulture te da je „suvremena tehnologija demokratizirala medijski prostor i da svaki korisnik može sudjelovati ... ako ima određenu medijsku pismenost i vještine za korištenje digitalne tehnologije i novih medija”. Za Zgrabljic Rotar (2023: 125–126) medijska je pismenost alat koji „omogućava razumijevanje etike u medijskoj komunikaciji kao i važnosti javnog interesa i prava na informaciju”. Ta je vrsta pismenosti u 21. stoljeću iznimno potrebna u različitim dijelovima života pojedinaca i zajednice, pa tako i u postupku donošenja zakona. Naime, postupak donošenja zakona obuhvaća savjetovanje s javnošću tijela državne uprave i jedinica lokalne uprave i samouprave, koji se provodi putem središnjega državnog internetskog portala za savjetovanja s javnošću – e-Savjetovanja (esavjetovanja.gov.hr), u pravilu objavom nacрта dokumenta, uz poziv javnosti da dostavi svoje prijedloge i mišljenja. Sam postupak omogućuje svim punoljetnim državljanima Republike Hrvatske da se u sustavu e-Građani registriraju i prijave u postupak e-savjetovanja.

Teorijski okvir istraživanja

O deliberativnoj demokraciji

Spomenuti se postupak donošenja zakona temelji na deliberativnoj demokraciji u kojoj postoji dijalog između građana i vladajućih struktura, s naglaskom na debati i diskusiji kao sredstvima s pomoću kojih se može postići konsenzus. Deliberativnu demokraciju, donosi Jurgen Habermas (1981), karakterizira racionalna rasprava kojom se građani na jednak način, odnosno s jednakim pravima aktivno uključuju u rasprave, pri čemu razmjenjuju argumente i različite perspektive u cilju pronalaska potrebnog rješenja. Kako bi sudionici u raspravi mogli donijeti što kvalitetniju odluku, potrebno je osigurati visok stupanj informiranosti o onim činjenicama koje su relevantne za donošenje odluke koja je utemeljena na znanju. Sam postupak konzultacija i rasprava mora biti transparentan kako bi svaki sudionik (javnost) imao mogućnost uvida u samu raspravu i donesene odluke. Stoga je važnost deliberativne demokracije u činjenici da se povećava kvaliteta komunikacije na temelju otvorenog dijaloga i razmijene argumenata, a samim time i donijetih odluka, jer se detaljnom raspravom kvalitetnije sagledavaju svi aspekti problema, čime se jača legitimitet. Budući da je omogućen široki konsenzus među građanima, potiče se aktivno sudjelovanje i uključivanje građana u političke procese, čime oni preuzimaju određen stupanj odgovornosti prema svojoj zajednici, te se unapređuje demokratski proces u donošenju onih odluka koje utječu na širu zajednicu. (Habermas, 1981)

Oblici društvene participacije ne ovise isključivo o institucionalnim i tehnološkim preduvjetima, već su uvjetovani i širim društvenim kontekstom unutar kojeg se formiraju obrasci građanskog angažmana. Bourdieu (1986) naglašava važnost raspodjele kulturnog kapitala i procesa socijalizacije u obitelji, pri čemu obrazovni resursi oblikuju dispozicije pojedinaca prema javnom djelovanju. Slično tome, Putnam (1993; 2000) ističe da razina građanske participacije ovisi o društvenom kapitalu, normama uzajamnosti i povjerenju u institucije. U tom smislu, sudjelovanje u e-savjetovanjima može se promatrati kao dio šireg obrasca društvene uključenosti, a ne isključivo kao rezultat dostupnosti digitalnih alata. Polazeći od takvog razumijevanja participacije, razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije ne mijenja samu društvenu logiku sudjelovanja, već transformira njezine kanale i oblike izražavanja.

E-savjetovanje

Savjetovanje s javnosti prilikom donošenja propisa razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) evoluiralo je u postupke koji u cilju većeg utjecaja i distribucije informacija i sudjelovanja javnosti primarno koriste IKT. Definicija e-savjetovanja najčešće je prihvaćena kao upotreba informacijsko-komunikacijske tehnologije u svrhu širenja političkog sudjelovanja na način da se sudionicima, odnosno građanima omogući međusobno povezivanje s predstavnicima koje su izabrali (Macintosh, 2004: 5–8). U svrhu kreiranja interakcije građana i organizacija te tehnologija i organizacija, novi put kreira digitalizacija (Barbosa i Saisse, 2019: 316–332). Iz istraživanja Androniceanu i Georgescu (2022: 7–29) razvidno je da će administracije europskih država koje ulažu u IKT srednjoročno i dugoročno imati rastući indeks e-sudjelovanja. U provedenoj studiji slučaja Batory i Stiller (2022: 227–244) zaključuju da je slabi napor za korištenjem IKT-a u izravnoj vezi s manjim odazivom u ruralnim područjima. Stoga važnost sagledavanja različitih načina na koje vlade mogu koristiti tehnologiju u benigne svrhe postaje od najveće važnosti u svjetlu globalne reakcije na demokraciju (Scholte, 2020: 67–92). Iz spomenutog se mogu potvrditi zaključci kako „raskrižje između populizma i participativnog upravljanja pokazuje da entuzijasti participativnog upravljanja moraju biti svjesniji ne samo upotrebe već i zlouporabe javnog doprinosa” (Batory i Svensson, 2019: 227–244).

Čimbenici sudjelovanja javnosti u e-savjetovanju

Sudjelovanje šire javnosti ima posebnu ulogu u pogledu vladavine prava te samoga zakonodavnog procesa, hijerarhije pravnih normi i funkcioniranja zakona u cjelini. Kako bi se osiguralo učinkovito sudjelovanje javnosti, vlada i zakonodavna tijela

trebaju poboljšati načine komunikacije i osigurati da su nacrti zakona dostupni i razumljivi javnosti. Aktivno uključivanje relevantnih dionika od početka zakonodavnog procesa može doprinijeti kvalitetnijim zakonima i povećati legitimnost i prihvaćanje zakona u društvu (Wardana i dr., 2023: 66).

U pogledu provođenja postupka savjetovanja na području država članica Europske unije, svaka država procjenjuje učinak samog provođenja postupka savjetovanja te određuje smjernice, preporuke i zakonske okvire. Međutim, pripadnost EU-u donosi i određene smjernice postupanja država članica kako bi se ujednačila praksa te dovelo postupke na veći stupanj deliberativne demokracije. Stoga je Europska komisija donijela smjernice koje su popraćene i smjericama Vijeća Europe i Ujedinjenih naroda, koji u svrhu bolje informiranosti i pristupa većeg broja dionika daju preporuku za uključivanjem interneta kao najučinkovitijeg alata za širu dostupnost dionika. Međutim, prema zaključcima istraživanja koje su proveli Varumo i dr. (2020: 571–580), glavna je slabost mrežnih alata u javnom savjetovanju ta da se javnost još uvijek osjeća nelagodno izraziti mišljenje ili postaviti pitanje.

Na temelju vlastita istraživanja Naranjo-Zoltov (2018: 364–386) zaključuje da građani ostvaruju veći stupanj sudjelovanja u savjetovanju ako smatraju da će sudjelovanjem i ostvariti rezultate.

Način na koji se odvija komunikacija u tim postupcima mora biti takav da se sudionicima omogući što bolje međusobno povezivanje sa svojim predstavnicima koje su izabrali (Macintosh, 2004: 5–8). Prema Fraussenu i suradnicima (2020: 473–493), najveću frekvenciju u postupku savjetovanja ipak ostvaruje tzv. kombinirani pristup koji uključuje sudjelovanje radnih skupina, stručnjaka, saslušanja i konzultacije. Stoga su dosadašnja istraživanja usmjerena na čimbenike koji doprinose većem sudjelovanju javnosti u postupku donošenja zakona, a to su su, među ostalim, pristupačnost informacija, transparentnost procesa, organizacija, inicijativa i motivacija (Schneider i dr., 2018: 171–182). Osim toga, istraživanja pokazuju da je javnost sklonija sudjelovati u procesima kada percipira da će projekt imati značajan utjecaj na njihov svakodnevni život, bilo na temelju zaštite okoliša, ekonomske dobrobiti ili drugih aspekata kvalitete života (Staničić, 2023: 152).

Bello i Downe (2022: 26–39) studijom slučaja ispitali su faktore koji utječu na iznimno uspješan odaziv dionika u Škotskoj, iz čega proizlazi da je nužno u raspravu uključiti što širi raspon dionika i specifičnih skupina građana razvrstanih prema demografskoj, dobnoj i obrazovnoj strukturi te političke organizacije. Neophodno je tim dionicima omogućiti adekvatno vrijeme provedeno na samoj raspravi i informiranju, a faktor vremena nužan je i za kvalitetnu pripremu i organizaciju konzultacija kako bi se provela detaljna analiza u svrhu pronalaska najboljeg modela. Opisano

istraživanje pokazuje da je sama kvaliteta savjetovanja u izravnoj vezi s kvalitetnim postavljanjem konzultacijskih pitanja (Bello i Downe, 2022: 26–39).

Za Defacqz i Dupuy (2022: 40–52) ključne faktore e-savjetovanja predstavljaju financijski resurs i vlasnički status mrežne platforme putem koje se odvija savjetovanje, koji je u izravnoj vezi s ispravnim razvojem i funkcioniranjem modela e-savjetovanja. Utjecaj u e-savjetovanju ima i organizacija portala u smislu jednostavnosti i adekvatnih alata i tražilica, kako bi se podaci učinili što dostupnijim i dobile povratne informacije.

Sudjelovanje građana, organizacija i odgovornost za razvijanje platforme putem koje se provodi savjetovanje predstavljaju ključan faktor same inicijative za postupak e-savjetovanja (Svensson i dr., 2022: 56–70). E-savjetovanje može značajno varirati u ciljevima, ciljnim skupinama, problematičnim područjima, korištenju tehničkih alata, dizajnu procedura, inicijatorima, vlasnicima ili administratorima platformi, kao i administrativnoj razini na kojoj se pokreću (Vidačak, 2022: 2).

Raznolikost sudjelovanja pruža sudionicima u savjetovanju veće mogućnosti utjecanja na razvoj, ali je potrebno provesti više istraživanja u svrhu razumijevanja načina djelovanja demokratske inovacije u praksi s drugim kanalima participacije (Spada i Allegretti, 2020: 35–59).

Stratu-Strelet i suradnici (2020: 1–8) pokazali su da državno korištenje IKT-a predstavlja ključnu varijablu za postupak e-sudjelovanja, da veći stupanj demokracije ne znači nužno i veći broj korisnika e-savjetovanja demokracije i obrnuto te da su nezadovoljni građani više uključeni u e-sudjelovanje. Isto istraživanje pokazalo je veći broj korisnika e-sudjelovanja u državama u kojima je prisutan visok stupanj korištenja IKT-a (Stratu-Strelet idr., 2020: 1–8).

Ključni čimbenici koji doprinose većem sudjelovanju javnosti u postupku donošenja zakona uključuju, osim interneta kao alata za pristupačnost informacija, upravljanje učinkom i angažman dionika, donosi Wood (2021: 1–15). No, Reichborn-Kjennerud i suradnici (2021: 94–112) pokazali su da oni građani koji nemaju povjerenja u gradsku vlast i njezinu sposobnost ili volju da poslušaju prijedloge građana, nemaju razloga sudjelovati u savjetovanju kroz formalne gradske kanale participacije, bilo digitalne ili ne-digitalne. Međutim, kao najdjelotvorniji način sudjelovanja Hovik i suradnici (2022: 41) naglasili su izravan kontakt s političarima. Također, faktor vremena koje je na raspolaganju za provođenje postupka savjetovanja predstavlja čimbenik koji ima utjecaj na broj pristiglih komentara u postupku savjetovanja (Schneider, Mudrai Kozumplíková, 2018: 186).

Papaevangelou i Charis (2023: 9) ističu neadekvatnost društvenih mreža za postupke online savjetovanja s javnosti budući da su nedovoljno uklanjale dezinformacije,

a to se posebno odnosi na pandemijsko razdoblje. Budući da veći broj dionika sudjeluje u postupcima savjetovanja na mrežnoj platformi na kojoj se provodi savjetovanje, postoje određena formalna ili neformalna pravila koja utječu na svakog od dionika. Upravljanje platformama, odnosno način na koji se odvija, jedan od faktora koji utječe na sam postupak komunikacije (Flew i dr., 2019: 33–50).

Iz zaključaka o čimbenicima koji utječu na sudjelovanje javnosti u postupku donošenja zakona ističe se da se „vladine garancije javnog sudjelovanja sada smatraju jednim aspektom dobrog upravljanja općenito”, a „zakon ima ključnu ulogu u strukturiranju načina na koji javnost može sudjelovati u različitim oblicima odlučivanja” (Akerboom i Craig, 2022: 2). Biondo i suradnici (2019: 5) upućuju na edukaciju, obuku i omogućavanje sudjelovanja kao ključnih faktora koji utječu na komunikaciju u postupcima savjetovanja s javnosti. Nadalje, „savjetovanje s javnošću podrazumijeva da tijelo javne vlasti javno objavljuje nacrt normativnog akta i poziv javnosti da izrazi svoje mišljenje odnosno dostavi povratnu informaciju o predloženom aktu” (Đurman, 2020: 410).

Dosadašnja istraživanja u studiji slučaja (Svensson i dr., 2022: 52–70) ističu da populacija građana starijih od 65 godina slabo koristi informacijsko-komunikacijsku tehnologiju (22 %) i da građani slabije koriste e-upravu zbog nedostatka vještina te zabrinutosti u pogledu zaštite podataka, što pokazuje slabiji odaziv starije populacije koji je povezan sa slabijim korištenjem IKT-a. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku o korisnicima interneta po skupinama i spolu iz 2021. godine (Markuš, 2021), razvidno je da je najmanji broj korisnika interneta prisutan u dobnoj skupini populacije starije od 65 godina te je upravo taj faktor utjecao na slabiji odaziv u postupcima savjetovanja. Međutim, uslijed razvoja IKT-a i velike dostupnosti interneta, očekivan je i porast broja sudionika e-komunikacija. No, analizom dostupnih izvještaja o online provođenju e-savjetovanja proizlazi da nije zabilježen porast, već je zabilježen pad broja sudionika. Srednjoškolska populacija koja stjecanjem punoljetnosti dobiva pravo na sudjelovanje u online postupcima savjetovanja nedvojbeno je dobro upoznata s korištenjem IKT-a budući da statistički podaci Državnog zavoda za statistiku RH pokazuju da je najveći postotak korisnika IKT-a zabilježen upravo kod te populacije (Markuš, 2021).

Metodologija istraživanja

S obzirom na opisano u teorijskom dijelu, cilj je ovoga rada:

- a) dobiti uvid u institucionalne pokazatelje provedbe javnih savjetovanja u Republici Hrvatskoj

b) ispitati čimbenike koji utječu na odluku osoba srednjoškolske populacije za uključivanje u komunikaciju putem javnih savjetovanja prilikom donošenja zakona preko platforme e-Savjetovanja. Analizirani su sljedeći čimbenici: 1) formalno obrazovanje roditelja, 2) stav prema digitalnoj participaciji, 3) školska edukacija i 4) motivacija srednjoškolske populacije.

Kako bi se ostvarili ciljevi rada, u prvoj su se fazi metodom kvantitativne analize sadržaja analizirala službena Izvješća Vlade Republike Hrvatske o provedenim savjetovanjima s javnosti u razdoblju od 2016. do 2022. godine (Vlada Republike Hrvatske) te Izvješća o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama (Povjerenik za informiranje, 2019; 2020; 2021; 2022; 2023).

Na temelju analize dobiveni su podaci o prosječnom trajanju savjetovanja po godinama i broju sudionika. Komparacijom službenih podataka Državnog zavoda za statistiku i podataka o Indeksu gospodarske i društvene digitalizacije – DESI te podataka dobivenih kvantitativnom analizom sadržaja, kao i na temelju pregleda literature, postavljene su hipoteze drugog dijela istraživanja.

Hipoteza 1: Formalno obrazovanje roditelja pozitivno utječe na odluku srednjoškolske populacije o sudjelovanju u e-savjetovanju;

Hipoteza 2: Stav srednjoškolske populacije prema digitalnoj participaciji povećava njihovu sklonost korištenju e-savjetovanja;

Hipoteza 3: Školska edukacija o građanskim pravima i obvezama povećava motivaciju učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju;

Hipoteza 4: Postoji značajna povezanost između motivacije srednjoškolaca i njihova sudjelovanja u e-savjetovanju.

Kako bismo dobili odgovor na postavljene hipoteze, u drugom je dijelu istraživanja konstruiran anketni upitnik koji je sadržavao ukupno 30 pitanja. Upitnik je obuhvaćao tematske cjeline koje se odnose na sociodemografske karakteristike ispitanika (uključujući formalno obrazovanje roditelja), informiranost o mogućnosti sudjelovanja u e-savjetovanju, stav prema digitalnoj participaciji, školsku edukaciju o građanskim pravima i obvezama te motivaciju i stavove srednjoškolaca prema uključivanju u postupke e-savjetovanja. Varijable korištene u testiranju hipoteza operacionalizirane su putem pojedinačnih indikatorskih pitanja, pri čemu je većina stavova mjerena petostupanjskom Likertovom skalom. Budući da u istraživanju nisu korištene višestavne skale koje bi mjerile isti latentni konstrukt, nije bilo metodološki opravdano izračunavati koeficijent interne konzistencije (Cronbach α).

Anketa je provedena u razdoblju od 15. svibnja 2024. do 15. lipnja 2024. među 239 učenika srednjih škola na području Primorsko-goranske i Zadarske županije.

Izbor ispitanika u anketu vršio se metodom snježne grude, a anketno istraživanje provedeno je mrežnom anketom Qualtrics Survey platforme koja se distribuirala mrežnom poveznicom.

Identificiranjem varijabli koje su značajne za svaku od postavljenih hipoteza proveden je hi-kvadrat test neovisnosti koji se koristi za ispitivanje postoje li značajne povezanosti između dvije kategorizirane varijable te se utvrdila eventualna povezanost. Tom se analizom može odrediti postoji li statistički značajna veza između određenih varijabli, ali se ne pružaju informacije o prirodi ili smjeru te povezanosti.

Kako bi se ispitala razina povezanosti dobivena hi-kvadrat testom, dodatno se provela analiza Hipoteze 1 logičkom regresijom utjecaja obrazovanja roditelja na sudjelovanje u e-savjetovanju s obzirom na to da takva analiza pruža koeficijente koji mogu pomoći u razumijevanju smjera i jačine utjecaja pojedinih varijabli.

Nadalje, proveo se T-test nezavisnih uzoraka za usporedbu varijable „stav prema digitalnoj participaciji” između grupa koje sudjeluju i ne sudjeluju u e-savjetovanju.

Ograničenja istraživanja predstavljaju nedostatak dosadašnjih istraživanja srednjoškolske populacije u postupku savjetovanja s javnosti prilikom donošenja zakona na koja bi se ovo istraživanje moglo nadovezati te činjenica da istraživanja posljednjih godina ne prate tempo brze porasti informacijsko-komunikacijske tehnologije te, samim time, i načina odvijanja komunikacije, zbog čega su čimbenici kvalitete komunikacije nedovoljno istraženi. Teritorijalno ograničeno istraživanje na području dviju županija predstavlja ograničenje u odnosu na provedenu anketu. Pretpostavljamo da bi provođenje istraživanja na raspršenijem uzorku imalo utjecaj na same rezultate istraživanja. Također, koristili smo neprobabilistički način uzorkovanja ispitanika, što onemogućava generalizaciju rezultata istraživanja. Dodatno ograničenje odnosi se na korištenje online ankete kao metode prikupljanja podataka. Ovakav način distribucije upitnika može dovesti do selekcijskoga pristranog uzorka, budući da u istraživanju sudjeluju ispitanici koji imaju pristup internetu i višu razinu digitalne uključenosti. Time je moguće da su u uzorku nadzastupljeni učenici s većim interesom za digitalne alate i društvena pitanja, dok su slabije zastupljeni oni s nižom razinom angažiranosti.

Rezultati

U odnosu na statističke podatke o stopi rasta digitalnih tehnologija u Republici Hrvatskoj, dostupni su podaci putem sljedećih izvora: Eurostat, Digital Economy and Society Index – DESI (indeks gospodarske i društvene digitalizacije), Državni zavod za statistiku – DZS, PREDICT Dataset, Hrvatska agencija za mrežne djelatnosti – HAKOM.

Prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku za 2023. godinu o korištenju informacijsko-komunikacijske tehnologije u kućanstvima i od strane pojedinaца (Markuš, 2023), broj je kućanstava opremljenih osobnim računalom i pristupom internetu u porastu, no korištenje je računala i interneta na razini prošle godine u svim starosnim skupinama. Nadalje, statistički podaci pokazuju da je najviše korisnika računala u dobnim skupinama od 16 do 24 godine, a odmah ih slijede dobne skupine od 25 do 44 godine, nakon čega slijedi smanjeno korištenje u dobnim skupinama od 45 do 54 te od 55 do 64 godine, dok je korištenje računala u populaciji od 65 do 74 godine bitno smanjeno.

Nadalje, iz istog je dokumenta (Markuš, 2023) razvidno da su učenici i studenti najbrojniji korisnici računala te da 20 % stanovništva koristi internet u svrhu izražavanja mišljenja o društvenim i političkim pitanjima, dok ih 56 % koristi za usluge e-uprave.

Prema službenim podacima o indeksu gospodarske i društvene digitalizacije DESI, putem kojeg Europska komisija prati digitalni napredak članica u skladu s programom politike za digitalno desetljeće 2030., a u odnosu na stanje digitalnih tehnologija u Hrvatskoj 2024. godine, dostupni su ključni podaci o usvajanju i korištenju digitalnih tehnologija u Hrvatskoj početkom 2024. godine prema DataReportalu. Prema Kempu (2024), na početku 2024. godine u Hrvatskoj je bilo 3,37 milijuna korisnika interneta, što čini 84,4 % penetracije interneta. U siječnju 2024. godine Hrvatska je imala 2,79 milijuna korisnika društvenih mreža, što je jednako 69,8 % ukupne populacije. Ukupno je bilo 5,31 milijuna aktivnih mobilnih veza u Hrvatskoj početkom 2024. godine, što je jednako 132,9 % ukupne populacije. Prema Kempu (2024), na početku 2024. godine 58,8 % stanovništva Hrvatske živjelo je u urbanim centrima, dok je 41,2 % živjelo u ruralnim područjima. Ukupno stanovništvo Hrvatske raspoređeno je po starosnim grupama: 4,3 % je u dobi od 0 do 4 godine, 7,5 % je u dobi od 5 do 12 godina, 5,1 % je u dobi od 13 do 17 godina, 7,1 % je u dobi od 18 do 24 godine, 12 % je u dobi od 25 do 34 godine, 13,6 % je u dobi od 35 do 44 godine, 13,4 % je u dobi od 45 do 54 godine, 14,1 % je u dobi od 55 do 64 godine, dok je 22,9 % starije od 65 godina.

Analizom podataka, koje je obradila agencija za praćenje medijskog sadržaja Presscut d.o.o., provedenih na temelju Izvješća Vlade Republike Hrvatske o provedenim savjetovanjima za razdoblje od 2015. godine do 2022. godine (izvješća o pojedinačnim savjetovanjima), proizlaze podaci da je ukupan broj provedenih savjetovanja u porastu. K tomu je iz podataka razvidno da je provedeno 74 % savjetovanja putem interneta, 15 % putem pojedinačnih i grupnih sastanaka ili rasprava, 5 % putem javnih skupova te 6 % ostalim načinima. U odnosu na prosječno trajanje postupaka savjetovanja, 87 % svih savjetovanja u razdoblju od 2015. godine do 2022. godine traje kraće od 30 dana, dok ih 13 % traje dulje od 30 dana.

Iz Izvješća Vlade Republike Hrvatske, Ureda za zakonodavstvo, o provedbi postupka savjetovanja za 2018. godinu proizlazi da broj sudionika nije u porastu, već je u padu. Prema podacima iz istog Izvješća za 2022. godinu, broj sudionika u toj godini iznosi 6552, za 2021. godinu je 8467, za 2020. godinu 7212, a za 2019. godinu 4153 osobe, te je uočen pad broja korisnika prava na sudjelovanje u postupcima savjetovanja.

U Izvješću Povjerenika o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama za 2017. godinu (Povjerenik za informiranje, 2018: 15) piše da je od 706 provedenih savjetovanja znatna većina provedena „u roku kraćem od 30 dana – njih 540 ili 76,27 %, dok je 166 ili 23 % trajalo 30 dana ili duže”.

Stoga je, prema podacima o provedenim savjetovanjima u Republici Hrvatskoj, zabilježen trend stagnacije i pad broja sudionika u postupcima savjetovanja, dok se istovremeno bilježi znatan porast korištenja IKT-a i porast stope starenja stanovništva.

Rezultati kontingencijske analize

U tablicama niže prikazani su podaci koji predočuju kako su odgovori ispitanika raspoređeni u pet kategorija slaganja i neslaganja, označenih brojevima od 1 (izrazito neslaganje) do 5 (izrazito slaganje). Provedena je kontingencijska analiza radi utvrđivanja povezanosti između obrazovanja roditelja, stava o digitalnoj participaciji, školske edukacije i motivacije srednjoškolske populacije za sudjelovanje u e-savjetovanju. Svaka se tablica odnosi na pojedinu postavljenu hipotezu.

Tablica 1. Utjecaj formalnog obrazovanja roditelja na odluku srednjoškolske populacije o sudjelovanju u e-savjetovanju

Table 1 The Impact of Parents' Educational Attainment on High School Students' Participation in E-Consultations

Obrazovanje roditelja	1	2	3	4	5	Ukupno (%)
Osnovna škola	3	4	7	6	2	9 %
Srednja škola	6	10	24	42	33	48 %
Fakultet	2	6	9	48	61	43 %
Ukupno	11	20	40	96	96	100 %

Vlastito istraživanje.

Prema rezultatima, $\chi^2 = 11.55$ (majka), $p = 0.021$; $\chi^2 = 10.43$ (otac), $p = 0.034$, što pokazuje značajnu povezanost formalnog obrazovanje roditelja s odlukom srednjoškolaca o sudjelovanju u e-savjetovanju. Na temelju istraživanja hipoteza 1 je potvrđena.

Tablica 2. Utjecaj stava srednjoškolske populacije prema digitalnoj participaciji na njihovu sklonost korištenju e-savjetovanja

Table 2 The Impact of High School Students' Attitudes toward Digital Participation on Their Willingness to Participate in E-Consultations

Razina stava srednjoškolske populacije prema digitalnoj participaciji	Ne bi sudjelovali (1-2)	Neodlučni (3)	Sudjelovali bi (4-5)	Ukupno (%)
Niska	7	5	9	9 %
Umjerena	28	24	35	36 %
Visoka	21	37	73	55 %
Ukupno	56	66	117	100 %

Vlastito istraživanje.

Rezultati pokazuju da je $\chi^2 = 0.48$, $p = 0.490$; $t = -0.666$, $p = 0.506$, što znači da stav srednjoškolske populacije prema digitalnoj participaciji značajno ne utječe na njihovu sklonost korištenju e-savjetovanja. Stoga stav srednjoškolske populacije prema digitalnoj participaciji ne povećava sklonost korištenju e-savjetovanja, što pokazuje da hipoteza 2 nije potvrđena.

Tablica 3. Utjecaj školske edukacije o građanskim pravima i obvezama na motivaciju učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju

Table 3 The Impact of Civic Education on Students' Motivation to Participate in E-Consultations

Stupanj edukacije o građanskim pravima	Niska motivacija (1-2)	Umjerena (3)	Visoka (4-5)	Ukupno (%)
Nedovoljna edukacija	12	8	5	10 %
Djelomična edukacija	21	22	29	30 %
Sustavna edukacija	15	33	129	60 %
Ukupno	48	63	163	100 %

Vlastito istraživanje.

Rezultati pokazuju da je $\chi^2 = 79.31$, $p < 0.001$; Cramér's $V = 0.379$, iz čega proizlazi umjerena povezanost školske edukacije o građanskim pravima i obvezama s motivacijom učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju. Školska edukacija tako značajno povećava motivaciju učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju, zbog čega je hipoteza 3 potvrđena.

Tablica 4. Povezanost motivacije srednjoškolaca i njihova sudjelovanja u e-savjetovanju.

Table 4 The Relationship Between High School Students' Motivation and Their Participation in E-Consultations

Razina motivacije	Ne bi sudjelovali (1–2)	Neodlučni (3)	Sudjelovali bi (4–5)	Ukupno (%)
Niska	6	10	18	14 %
Umjerena	15	27	36	32 %
Visoka	21	30	76	54 %
Ukupno	42	67	130	100 %

Vlastito istraživanje.

Rezultati pokazuju da je $\chi^2 = 0.09$, $p = 0.956$, iz čega je razvidno da nema značajne povezanosti motivacije srednjoškolaca i njihova sudjelovanja u e-savjetovanju. Iako je motivacija učenika visoka, ona se ne odražava izravno na njihovo stvarno sudjelovanje u e-savjetovanju. Stoga hipoteza 4 nije potvrđena.

Tablica 5. Sažetak rezultata kontingencijske analize

Table 5 Summary of the Contingency Analysis Results

Hipoteza	Povezanost	Rezultat testa	p-vrijednost	Zaključak
H1 – Obrazovanje roditelja ↔ Sudjelovanje	Da	$\chi^2=11.55 / 10.43$	$p<0.05$	Potvrđena
H2 – Stav prema digitalnoj participaciji ↔ Sudjelovanje	Ne	$\chi^2=0.48$	$p>0.05$	Nije potvrđena
H3 – Školska edukacija ↔ Motivacija	Da	$\chi^2=79.31$	$p<0.001$	Potvrđena
H4 – Motivacija ↔ Sudjelovanje	Ne	$\chi^2=0.09$	$p>0.05$	Nije potvrđena

Vlastito istraživanje.

U svrhu ovog istraživanja, provedena je dobrovoljna i anonimna anketa među 239 osoba koje pohađaju srednje škole, kojom su ispitanici odgovorili na postavljenih 30 pitanja. S obzirom na postavljene hipoteze, identificirane su varijable za analizu kako slijedi:

Hipoteza 1: „Formalno obrazovanje roditelja pozitivno utječe na odluku srednjoškolske populacije o sudjelovanju u e-savjetovanju.” – Analiza se provela između varijabli obrazovanja roditelja (Q5, Q6) i sudjelovanja u e-savjetovanju (Q8).

Hipoteza 2: „Stav srednjoškolske populacije prema digitalnoj participaciji povećava njihovu sklonost korištenju e-savjetovanja.” – Analiza se provela između varijabli stav prema digitalnoj participaciji (Q21) i sudjelovanja u e-savjetovanju (Q8).

Hipoteza 3: „Školska edukacija o građanskim pravima i obvezama povećava motivaciju učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju.” – Analiza se provela između varijabli školske edukacije o građanskim pravima (Q28) i motivacije (Q26).

Hipoteza 4: „Postoji značajna povezanost između motivacije za sudjelovanjem srednjoškolaca u e-savjetovanjima i njihove odluke o sudjelovanju u e-savjetovanju.” – Analiza se provela između varijabli motivacije (Q26) i sudjelovanja u e-savjetovanju (Q8).

S obzirom na utvrđene varijable, rezultati istraživanja pokazuju sljedeće.

Kada je riječ o hipotezi 1, u odnosu na anketno pitanje označeno Q5, koje odnosi se na stupanj obrazovanja majke, rezultati pokazuju da većini ispitanika (53 %) majka ima fakultetsko obrazovanje. U odnosu na anketno pitanje Q6, koje se odnosi na stupanj obrazovanja oca ispitanika, fakultetsko obrazovanje ima 41 %, dok 48 % ima završenu srednju školu. U odnosu na pitanje označeno Q8, koje se odnosi na stav o važnosti sudjelovanja u e-savjetovanju, većina ispitanika od 82 % smatra važnim uključivanje srednjoškolaca u postupke savjetovanja prilikom donošenja zakona.

Rezultati testiranja hipoteze 1 hi-kvadrat testom pokazuju da je formalno obrazovanje roditelja (i majke i oca) povezano s odlukom srednjoškolske populacije o sudjelovanju u e-savjetovanju:

- a) Obrazovanje majke i sudjelovanje u e-savjetovanju: $\chi^2 = 11.55$, $\chi = 0.021$, $p < 0.05$
- b) Obrazovanje oca i sudjelovanje u e-savjetovanju: $\chi^2 = 10.43$, $\chi = 0.034$, $p < 0.05$.

Iz rezultata proizlazi da postoji značajna povezanost između obrazovanja majke i obrazovanja oca i sudjelovanja u e-savjetovanju.

Budući da se hi-kvadrat test koristi se za testiranje povezanosti između dvije kategorizirane varijable, gleda frekvencije pojavljivanja u različitim kategorijama i

može ukazivati na povezanost, ali ne daje informacije o smjeru ili jačini, provedena je daljnja analiza logističkom regresijom, pri čemu su nezavisne varijable Q5 (obrazovanje majke) i Q6 (obrazovanje oca), a Q8 zavisna varijabla (sudjelovanje u e-savjetovanju).

Const (Intercept): coef = 2.0685, $p < 0.001$, $p < 0,01$

Q5_encoded (Obrazovanje majke): coef = 0.0834, $p = 0.617$

Q6_encoded (Obrazovanje oca): coef = -0.0077 , $p = 0.961$

Koeficijenti za obrazovanje majke i oca nisu statistički značajni, što sugerira da nema značajnog utjecaja obrazovanja roditelja na sudjelovanje u e-savjetovanju prema ovom modelu. Međutim, budući da su rezultati provedenog hi-kvadrat testa pokazali značajnu povezanost, to može ukazivati na složenije odnose koji se ne mogu utvrditi logističkom regresijom. Postoji indikacija da obrazovanje roditelja može imati utjecaj na sudjelovanje srednjoškolske populacije u e-savjetovanju iako ovaj utjecaj nije konzistentno statistički značajan u svim provedenim analizama.

Za potrebe ispitivanja hipoteze 2 provedena je analiza između stava prema digitalnoj participaciji (Q21 – Koliko je važna mogućnost da se zakonodavcima postavljaju pitanja putem digitalnih platformi?) i sudjelovanja u e-savjetovanju (Q8 – pitanje se odnosi na stav o važnosti sudjelovanja u e-savjetovanju). Rezultati donose kako većina ispitanika od 82 % smatra važnim uključivanje srednjoškolaca u postupke savjetovanja prilikom donošenja zakona, a 56 % ispitanika smatra umjereno važnim mogućnost da se zakonodavcima postavljaju pitanja putem digitalnih platformi.

Rezultati analize pokazuju sljedeće: $2 = 0.48$ $p = 0.490$, iz čega proizlazi zaključak da nema značajne povezanosti između stava prema digitalnoj participaciji i sudjelovanja u e-savjetovanju, odnosno da stav srednjoškolske populacije prema digitalnoj participaciji ne povećava njihovu sklonost korištenju e-savjetovanja.

Dodatno se proveo T-test nezavisnih uzoraka koji predstavlja parametrijski test koji se koristi za usporedbu srednjih vrijednosti između dviju grupa, a koristio se za usporedbu prosječnih razina stava prema digitalnoj participaciji (Q21) između grupa koje sudjeluju i ne sudjeluju u e-savjetovanju (Q8). Rezultati su sljedeći: $t = -0.666$, $p = 0.506$. Rezultati pokazuju da nema značajne razlike u razinama stava prema digitalnoj participaciji između grupa koje bi sudjelovale i ne bi sudjelovale u e-savjetovanju.

Rezultati u odnosu na hipotezu 3 ukazuju da postoji značajna povezanost između školske edukacije o građanskim pravima i obvezama s motivacijom učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju, a rezultati analize su sljedeći: $\chi^2 = 79.31$, $p = 0.00000$ $p < 0.01$, Cramér-ov V: 0.379.

Na pitanje Q28, bi li bilo dobro da se u školama više uči o korištenju digitalnih alata za građansko sudjelovanje, 77 % ispitanika pozitivno se izjasnilo, dok njih 61 % smatra vrlo važnim da mladi imaju pristup informacijama o utjecaju njihovih mišljenja na konačne odluke (pitanje Q27). Čak 83 % ispitanika smatra da digitalne platforme, na kojima se sudjeluje u donošenju propisa, trebaju imati podršku za video sadržaje kako bi lakše shvatili temu (Q26). Vrijednost Cramérova V od 0.379 ukazuje na umjerenu povezanost između školske edukacije o građanskim pravima i motivacije učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju.

Analiza između već opisanih rezultata varijabli motivacije (Q26) i sudjelovanja u e-savjetovanju (Q8), koja se odnosi na hipotezu 4, pokazuje da nema značajne povezanosti između motivacije i sudjelovanja u e-savjetovanju: $\chi^2=0.09$, $p=0.956$.

Rasprava

Iako statistički podaci pokazuju visok stupanj korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije među stanovnicima Republike Hrvatske, analiza podataka Izvješća Vlade Republike Hrvatske o provedenim savjetovanjima za razdoblje od 2015. godine do 2022. godine donosi da broj korisnika u postupcima savjetovanja nije u porastu, već je primijećen pad broja korisnika, uz istovremeni porast ukupnog broja provedenih savjetovanja. Većina je savjetovanja trajala kraće od 30 dana, a najveći se udio provodio isključivo putem interneta. Iz takvih rezultata proizlazi svojevrsan paradoks digitalne demokracije. Naime, događa se da institucionalna infrastruktura postoji, no građani u njoj sudjeluju u ograničenom broju. Tomu svjedoče Macintosh (2004) i Reichborn-Kjennerud i suradnici (2021), koji smatraju da tehnološki kapaciteti ne podrazumijevaju sudjelovanje, već je za to potrebno povjerenje, osjećaj učinkovitosti i transparentnost povratne komunikacije.

Posljednji podaci Državnog zavoda za statistiku (Povjerenik za informiranje, 2023) pokazuju da je u odnosu na korištenje računala i interneta, najviše korisnika računala u dobnim skupinama od 16 do 54 godine, od čega su učenici i studenti najveći korisnici računala. U dosadašnjim istraživanjima o e-savjetovanjima nije uključena srednjoškolska populacija s obzirom na to da se mogućnost sudjelovanja u postupcima veže za nastupanje punoljetnosti, a iz izvješća Državnog zavoda za statistiku za 2023. godinu o korištenju IKT-a u kućanstvima i od strane pojedinaca, razvidno je da su učenici i studenti najbrojniji korisnici računala.

Ovo istraživanje obuhvatilo je 239 ispitanika srednjoškolske populacije koji su odgovarali na pitanja vezana za obrazovanje roditelja, školsku edukaciju o temi savjetovanja i građanskog odgoja, njihovu motivaciju te stav prema digitalnoj parti-

cipaciji i stavove u pogledu sudjelovanja u postupcima e-savjetovanja. Ta su pitanja odabrana jer smo mišljenja da predstavljaju čimbenike koji utječu na sudjelovanje u e-savjetovanju. Ovakav tip istraživanja nije do sada bio proveden, no smatramo da je bilo potrebno provesti ga jer srednjoškolska skupina stanovništva (koja je u dobi od 13 do 17 godina i čini 5,1 % ukupne populacije) nastupanjem punoljetnosti stječe puno pravo na sudjelovanje u komunikacijskim procesima savjetovanja, a skupina su koja je među najbrojnijim korisnicima IKT-a.

Dobiveni rezultati pokazuju da postoji značajna povezanost između obrazovanja oca i majke i sudjelovanja u e-savjetovanju, čime se potvrđuje prva hipoteza kojom formalno obrazovanje roditelja pozitivno utječe na odluku srednjoškolske populacije o sudjelovanju u e-savjetovanju. Rezultati hi-kvadrat testa pokazivali su postojanje povezanosti između obrazovanja roditelja i sudjelovanja u e-savjetovanju, dok su rezultati logističke regresije sugerirali da ta povezanost nije statistički značajna, što može ukazivati na složenije odnose među navedenim varijablama. Rezultati istraživanja pokazuju da nema značajne razlike u razinama stavova prema digitalnoj participaciji između grupa koje bi sudjelovale i ne bi sudjelovale u e-savjetovanju stoga skupinu ne treba promatrati i analizirati na jednak način kao i opću populaciju koja se unutar sebe razlikuje prema stupnju korištenja i poznavanja IKT-a, što se posebice odnosi na stariju populaciju.

Potvrđena je treća hipoteza budući da rezultati pokazuju da postoji vrlo značajna povezanost između školske edukacije o građanskim pravima i motivacije za sudjelovanje u e-savjetovanju te da školska edukacija o građanskim pravima i obvezama značajno povećava motivaciju učenika za sudjelovanje u e-savjetovanju. Spomenuto sugerira važnost formalne edukacije srednjoškolske populacije kao jednog od faktora putem kojeg se može utjecati na komunikaciju u postupcima savjetovanja s javnosti prilikom donošenja zakona. Budući da iz rezultata provedenog statističkog testiranja proizlazi da nema značajne povezanosti u motivaciji i sudjelovanja u e-savjetovanju, osporena je četvrta hipoteza pa se postavlja pitanje vezanosti čimbenika motivacije za faktor edukacije, koji se veže za potvrđenu hipotezu. Stoga bi u daljnjim istraživanjima bilo potrebno uključiti dodatne varijable kojima bi se detaljnije ispitala motivacija za sudjelovanje u postupcima e-savjetovanja.

Premda učenici izražavaju visoku razinu motivacije, zanimljivo je da se ona ne pretvara u konkretnu spremnost na djelovanje. Ovaj se „jaz” podudara s institucionalnim rezultatima prve faze istraživanja, prema kojima građani u Hrvatskoj rijetko aktivno sudjeluju u e-savjetovanjima. Ta se pojava može povezati s Naranjo-Zoltovim (2018) konceptom percepcije učinkovitosti, iz kojeg proizlazi da će građani sudjelovati samo ako vjeruju da će njihova participacija ostvariti rezultate.

Iako je došlo do značajnog razvoja IKT-a, potrebno je daljnje istraživanje kako bi se identificirali dodatni čimbenici koji utječu na sudjelovanje građana u postupcima savjetovanja, posebno među mlađom populacijom koja postaje punoljetna. Kao jedan od čimbenika moglo bi biti povjerenje građana u vlast (Reichborn-Kjennerud i dr., 2021: 94–112) budući da istraživanja pokazuju da oni građani koji nemaju povjerenja u gradsku vlast i njezinu sposobnost ili volju da poslušaju prijedloge građana, nemaju razloga sudjelovati kroz formalne gradske kanale participacije, bilo digitalne ili ne-digitalne (Reichborn-Kjennerud i dr., 2021: 94–112).

Uzmu li se tako u obzir rezultati obiju faza istraživanja, može se zaključiti kako su zadovoljeni tehnički i institucionalni uvjeti za participaciju, ali da izostaju komunikacijski i obrazovni mehanizmi i te mehanizmi povjerenja koji bi građane, osobito mlade, potaknuli na aktivno sudjelovanje. Mogli bismo stoga reći da se nepovoljan položaj hrvatskog modela e-demokracije povezuje s nedovoljno razvijenom građanskom kulturom i nepostojanjem sustavnih mehanizama koji bi motivaciju pretvorili u djelovanje.

Zaključak

Provedeno istraživanje daje spoznaje koje objašnjavaju utjecaj formalnog obrazovanja roditelja, stava prema digitalnoj participaciji, školske edukacije i motivacije na percepciju srednjoškolske populacije u Hrvatskoj o mogućnosti budućeg sudjelovanja u e-savjetovanju prilikom donošenja zakona, s ciljem da se utvrdi utječu li ovi čimbenici na kvalitetu komunikacije u postupku savjetovanja s javnosti.

Prema dostupnim podacima i analizi izvješća Vlade Republike Hrvatske i Povjerenika za informiranje, utvrđen je porast korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije i porast broja postupaka savjetovanja. Međutim, uočen je pad broja sudionika u postupcima savjetovanja, kao i skraćivanje trajanje postupka. Stoga se može pretpostaviti da brzina prijenosa informacija uslijed korištenja IKT-a, kao i sama inflacija donošenja zakonskih propisa stvara zasićenost kod korisnika te nastaje potreba za pojednostavljenjem samih postupaka. Iz statističkih podataka razvidno je da je korištenje IKT-a na visokoj razini, ali da to nije imalo utjecaja na porast broja sudionika savjetovanja. Stoga se istraživanja trebaju usmjeriti i na količinu informacija kojom su sudionici obuhvaćeni, odnosno na prezasićenost informacijama kao jedan od čimbenika koji utječu na komunikaciju u postupcima savjetovanja.

Dosadašnja istraživanja o e-savjetovanjima nisu obuhvatila srednjoškolsku populaciju iako ova skupina, po nastupanju punoljetnosti, stječe pravo na sudjelovanje u komunikacijskim procesima savjetovanja. Tako rezultati drugog dijela istraživanja

provedenog među srednjoškolcima pokazuju da formalno obrazovanje roditelja pozitivno utječe na odluku srednjoškolske populacije o sudjelovanju u e-savjetovanju te da stav prema digitalnoj participaciji ne povećava sklonost korištenju e-savjetovanja. Nadalje, iz rezultata proizlazi da školska edukacija o građanskim pravima i obvezama značajno povećava motivaciju učenika za sudjelovanjem u e-savjetovanju, pa se pritom može naglasiti važnost formalne edukacije kao čimbenika koji može utjecati na komunikaciju u postupcima savjetovanja. Naposljetku, u odnosu na samu motivaciju srednjoškolaca za sudjelovanje u e-savjetovanju, istraživanje pokazuje da ona nije značajno povezana sa samim sudjelovanjem, što sugerira potrebu za dodatnim istraživanjima koja bi uključila širi spektar varijabli.

Iako visoka razina korištenja interneta i IKT-a među stanovništvom predstavlja značajan potencijal za sam postupak i provođenje e-savjetovanja, činjenica korištenja samo tehnologije nije dovoljna. Potrebno je prepoznati i istražiti dodatne čimbenike kao što su povjerenje u vlast, efikasnost upravljanja postupcima savjetovanja te adekvatnost različitih komunikacijskih kanala koji se postavljaju kao primarni u postupcima savjetovanja. Sveobuhvatnim se pristupom, koji uključuje analizu ovih različitih aspekata i čimbenika, može povećati sudjelovanje građana, osobito mladih skupina, u procesima donošenja odluka putem e-savjetovanja.

Unatoč ograničenjima rada, rezultati provedenog istraživanja pružaju bitne uvide u faktore koji imaju ili nemaju utjecaj na sudjelovanje srednjoškolske populacije u e-savjetovanju. Ovaj rad tako daje uvid u potencijal budućih korisnika e-savjetovanja i pruža osnovu za buduća istraživanja koja bi mogla uključiti dodatne varijable i koristiti veće uzorke kako bi se bolje razumjeli čimbenici koji utječu na sudjelovanje u e-savjetovanju među srednjoškolskom populacijom.

LITERATURA

- Akerboom, S. i R. K. Craig (2022) “How Law Structures Public Participation in Environmental Decision Making: A Comparative Law Approach”, *Environmental Policy and Governance*, 32 (3), 2–3. doi: 10.1002/eet.1986.
- Androniceanu, A. i I. Georgescu (2022) “E-Participation in Europe, a Comparative Perspective. *Bucharest University of Economic Studies*”, 22 (1), 25. doi: 10.17323/1999-5431-2022-0-5-7-29.
- Barbosa, A. M. C. i M. C. P. Saisse (2019) “Hybrid Project Management for Sociotechnical Digital Transformation Context”, *Brazilian Journal of Operations & Production Management*, 16 (2), 316–332. doi: 10.14488/BJOPM.2019.v16.n2.a12.
- Batory, A. i S. Svensson (2019) “The Use and Abuse of Participatory Governance by Populist Governments”, *Policy & Politics*, 47 (2), 227–244. doi: 10.1332/030557319X15487805848586.
- Bello, B. I. i J. Downe (2022) We Asked, You Said, We Did: Assessing the Drivers and Effectiveness of an E-Participation Practice in Scotland. U: T. Randma-Liiv i V. Lember (ur.): *Engaging Citizens in Policy Making: E-Participation Practices in Europe*. Northampton: Edward Elgar. 26–39.
- Belshaw, D. (2014) *The Essential Elements of Digital Literacies* (self-published), dostupno na <https://doughbelshaw.com/essential-elements-book.pdf>, preuzeto 15. 3. 2025.
- Biondo, P. D. et al. (2019) “How to Increase Public Participation in Advance Care Planning: Findings from a World Café to Elicit Community Group Perspectives”, *BMC Public Health*, 19, 679. doi: 10.1186/s12889-019-7034-4.
- Bourdieu, P. (1986) “The Forms of Capital”. U: J. G. Richardson (ur.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. 241–258.
- De Francesco, F. i J. Tosun (2023) “The Enactment of Public Participation in Rulemaking: A Comparative Analysis”, *Swiss Political Science Review*, 29 (1), 21–36. doi: 10.1111/spsr.12550.
- Defacqz, S. i C. Dupuy (2022) Parlement & Citoyens in France: An E-Participation Platform Connecting Legislators and Citizens for Collaborative Policy Design. U: T. Randma-Liiv i V. Lember (ur.): *Engaging Citizens in Policy Making: E-Participation Practices in Europe*. Northampton: Edward Elgar. 56–70.
- Đurman, P. (2020) “Savjetovanje s javnošću u pripremi propisa u Hrvatskoj”, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 70 (2–3), 407–444. doi: 10.3935/zpfz.70.23.08.
- e-Savjetovanja, dostupno na: <https://esavjetovanja.gov.hr>, pristupano: travanj – studeni 2024.

- Eshet, Y. (2004) "Digital Literacy: A Conceptual Framework for Survival Skills in the Digital era", *Journal of Educational Multimedia and Hypermedia*, 13 (1), 93–106.
- European Commission, *The Digital Economy and Society Index (DESI)*, dostupno na <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>, preuzeto 14. 5. 2024.
- Flew, T., Martin, F. i N. Suzor (2019) "Internet Regulation as Media Policy: Rethinking the Question of Digital Communication Platform Governance", *Journal of Digital Media and Policy*, 10 (1), 33–50. doi: 10.1386/jdmp.10.1.33_1.
- Fraussen, B., Albareda, A. i C. Braun (2020) "Policy Sciences", *Policy Sciences*, 53 (4), 473–493. doi: 10.1007/s11077-020-09382-3.
- Gilster, P. (1997) *Digital Literacy*. SAD: Wiley. ISBN 0471165204
- Habermas, J. (1981) *The Theory of Communicative Action*. Beacon Press. ISBN 9780807015070
- Hargittai, E. (2005) "Survey Measures of Web-Oriented Digital Literacy", *Social Science Computer Review*, 23 (3): 371–379. doi: 10.1177/0894439305275911.
- Hobbs, R. (2010) *Digital and Media Literacy: A White Paper on the Digital and Media Literacy Recommendations of the Knight Commission on the Information Needs of Communities in a Democracy*. Washington D. C.: The Aspen Institute. ISBN 0898435358
- Hovik, S. et al. (2022) Participation and Influence in Urban Development: Does City E-Participation Strategy Matter? U: S. Hovik, G. A. Giannoumis, K. Reichborn-Kjennerud, J. M. Ruano, I. McShane i S. Legard (ur.): *Citizen Participation in the Information Society*. Cham: Palgrave Macmillan, 25–47.
- Kemp, S. (2024) Digital 2024: Croatia, *DataReportal*, dostupno na <https://datareportal.com/reports/digital-2024-croatia>, preuzeto 18. 5. 2024.
- Macintosh, A. (2004) Characterizing E-Participation in Policy-Making. U: *37th Annual Hawaii International Conference on System Sciences, 2004. Proceedings of the Big Island, Hawaii*. doi: 10.1109/HICSS.2004.1265300.
- Markuš, H. (2021) Podaci o korisnicima interneta po skupinama i spolu iz 2021. godine, *Državni zavod za statistiku*, dostupno na <https://podaci.dzs.hr/2021/hr/10262>, preuzeto 24. 5. 2024.
- Markuš, H. (2023), Primjena informacijskih i komunikacijskih tehnologija (ikt) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2023, *Državni zavod za statistiku*, dostupno na <https://podaci.dzs.hr/media/zlgbxpad/zti-2023-1-2-primjena-informacijskih-i-komunikacijskih-tehnologija-ikt-u-ku%C4%87anstvima-i-kod-pojedinaca-u-2023.pdf>, preuzeto 24. 5. 2024.
- Naranjo-Zolotov, M. (2018) "Citizens' Intention to Use and Recommend E-Participation", *Information Technology & People*, 32 (2), 364–386. doi: 10.1108/ITP-08-2017-0257.

- Papaevangelou, C. (2023) "The Role of Citizens in Platform Governance: A Case Study on Public Consultations Regarding Online Content Regulations in the European Union", *Global Media and China*, 8 (1), 9. doi: 10.1177/20594364221150142.
- Povjerenik za informiranje (2018) Sažetak izvješća o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama za 2017. godinu, *Povjerenik za informiranje Republika Hrvatska*, dostupno na <https://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2018/10/2.-Sa%C5%BEetak-Izvje%C5%A1%C4%87a-o-provedbi-Zakona-o-pravu-na-pristup-informacijama-za-2017.pdf>, preuzeto 16. 4. 2024.
- Povjerenik za informiranje (2019) Izvješće o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama za 2018. godinu, *Povjerenik za informiranje Republika Hrvatska*, dostupno na <https://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2019/04/1.-Izvje%C5%A1%C4%87e-o-provedbi-Zakona-o-pravu-na-pristup-informacijama-za-2018.pdf>, preuzeto 16. 4. 2024.
- Povjerenik za informiranje (2020) Izvješće o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama za 2019. godinu, *Povjerenik za informiranje Republika Hrvatska*, dostupno na <https://www.pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2020/03/Sa%C5%BEetak-izvje%C5%A1%C4%87a-o-provedbi-ZPPI-za-2019.pdf>, preuzeto 17. 4. 2024.
- Povjerenik za informiranje (2021) Izvješće o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama za 2020. godinu, *Povjerenik za informiranje Republika Hrvatska*, dostupno na <https://pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2021/04/1.-Izvjescje-o-provedbi-ZPPI-za-2020.pdf>, preuzeto 17. 4. 2024.
- Povjerenik za informiranje (2022) Izvješće o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama za 2021. godinu, *Povjerenik za informiranje Republika Hrvatska*, dostupno na <https://pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2022/03/1.-Izvjescje-o-provedbi-ZPPI-za-2021.pdf>, preuzeto 16. 4. 2024.
- Povjerenik za informiranje (2023) Izvješće o provedbi Zakona o pravu na pristup informacijama za 2022. godinu, *Povjerenik za informiranje Republika Hrvatska*, dostupno na <https://pristupinfo.hr/wp-content/uploads/2024/04/1.-Izvjescje-o-provedbi-ZPPI-2022.pdf>, preuzeto 18. 4. 2024.
- Putnam, R. D. (1993) *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press. ISBN 0691078890
- Putnam, R. D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster. ISBN 9780743203043
- Randma-Livv, T. i V. Lember (ur.) (2022) *Engaging Citizens in Policy Making: E-Participation Practices in Europe*. Northampton: Edward Elgar. ISBN 9781800374355, 9781800374362
- Reichborn-Kjennerud, K, McShane, I., Middha, B. i J. M. Ruano (2021) "Exploring the Relationship between Trust and Participatory Processes: Participation in Urban

- Development in Oslo, Madrid, and Melbourne”, *Nordic Journal of Urban Studies*, 1 (2), 94–112. doi: 10.18261/issn.2703-8866-2021-02-01.
- Schneider, J., Mudra, P. i A. Kozumpliková (2018) “Public Participation in the Process of EIA Intentions of Wind Power Plants in the Czech Republic”, *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 66 (1), 171–182. doi: 10.11118/actaun201866010171.
- Scholte, J. A. (2020) “After Liberal Global Democracy: New Methodology for New Praxis”, *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, 13, 67–92. doi: 10.1007/s40647-019-00265-3.
- Spada, P. i G. Allegretti (2020) When Democratic Innovations Integrate Multiple and Diverse Channels of Social Dialogue: Opportunities and Challenges. U: M. Adria (ur.): *Using New Media for Citizen Engagement and Participation*. IGI Global. 35–59. doi: 10.4018/978-1-5225-1081-9.ch002.
- Staničić, F. (2023) “Public Participation and Access to Justice in Environmental Matters in Croatia”, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 34, 143–158. doi: 10.21029/JAEL.2023.34.143.
- Stratu-Strelet, D., Gil-Gomez, H. i R. Oltra-Badenes (2021) “Critical Factors in the Institutionalization of E-Participation in E-Government in Europe: Technology or Leadership?”, *Technological Forecasting & Social Change*, 164, 1–8. doi: 10.1016/j.techfore.
- Svensson, S., Molnar, A. i A. Batory (2022) (E-)Participation and propaganda: The mix of old and new technology in Hungarian national consultations. U: Tiina Randa-Liiv et al. (ur.) *Engaging Citizens in Policy Making: E-Participation Practices in Europe*. Northampton: Edward Elgar. 56–70.
- Varumo, L., Paloniemi, R. i E. Kelemen (2020) “Challenges and Solutions in Developing Legitimate Online Participation for EU Biodiversity and Ecosystem Services Policies”, *Science and Public Policy*, 47 (4), 571–580. doi: 10.1093/scipol/scaa036.
- Vidačak, I. (2022) “Beyond Usual Suspects? Inclusion and Influence of Non-State Actors in Online Public Consultations in Croatia”, *Social Sciences*, 11 (10), 436. doi: 10.3390/socsci11100436.
- Vlada Republike Hrvatske, Izvješća Vlade Republike Hrvatske o provedenim savjetovanjima, dostupno na: www.savjetovanja.gov.hr/dokumenti/10, preuzeto 10. 4. 2024.
- Zgrabljic Rotar, N. (2011) Masovni mediji i digitalna kultura. U: N. Zgrabljic Rotar (ur.): *Digitalno doba. Masovni mediji i digitalna kultura*. Zagreb: Sveučilište u Zadru, Naklada medijska istraživanja d.o.o. 25–51.
- Zgrabljic Rotar, N. (2023) *Uvod u medije i medijsku pismenost*. Zagreb: Leykam international. ISBN 9789533401454

- Wardana, D. J., Sukardi, S. i R. Salman (2023) “Public Participation in the Law-Making Process in Indonesia”, *Jurnal Media Hukum*, 30 (1), 66–77. doi: 10.18196/jmh.v30i1.14813.
- Wood, M. (2021) “Europe’s New Technocracy: Boundaries of Public Participation in EU Institutions”, *Journal of Common Market Studies*, 59 (1), 1–15. doi: 10.1111/jcms.13169.

Motivation of Secondary School Students for Participation in Online Public Consultations on Legislation

Irena Klepac Mustać

Ivan Balabanić

Lina Malek

ABSTRACT

Previous research on adult citizens of the Republic of Croatia has shown that public awareness of opportunities to participate in e-consultations, particularly within the legislative process, remains limited. Although information and communication technologies have developed rapidly, insufficient public familiarity with e-consultation mechanisms continues to represent a significant obstacle to participation. Recent studies have not sufficiently examined the factors influencing high school students' willingness to engage in e-consultation processes. Accordingly, this paper analyses institutional indicators of public consultation implementation and examines the factors shaping high school students' readiness to participate in e-consultations during legislative procedures in Croatia. The research was conducted in two phases. In the first phase, official reports of the Government of the Republic of Croatia on public consultations conducted between 2015 and 2022, as well as reports of the Information Commissioner concerning the implementation of the Right of Access to Information Act, were analysed. The findings indicate that although the number of consultations increased during the observed period, the number of participants declined, with most consultations lasting fewer than 30 days. Despite high level of digital connectivity and the growing use of information and communication technologies, civic participation in e-consultations has not increased accordingly. In the second phase, a survey was conducted among 239 high school students from Primorje-Gorski Kotar and Zadar counties during May and June 2024. The study examined the influence of parents' formal education, digital literacy, civic education and, student motivation on young people's willingness to participate in e-consultations. Data were analysed using the chi-square test, logistic regression, and independent samples t-tests. The results show that parents' formal education significantly influences students' decisions to participate in e-consultations, whereas

digital literacy does not have a statistically significant effect. The most influential factor was civic education, which significantly increases students' motivation to participate. Although high levels of motivation were observed among students, no statistically significant relationship was identified between motivation and actual intention to participate. The findings thus suggest that institutional and technological preconditions for participation already exist, while the principal barriers are educational and relate to participants' trust in the process and institutional system. In this context, civic and media literacy, developed through formal education, emerge as crucial factors for strengthening active citizenship and increasing youth participation in e-democracy processes.

Keywords: digital literacy, e-consultations, civic education, information and communication technology, public consultation, high school students